

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Georg Friedrich Händel
Wolfgang Amadeus Mozart

Messiás

Messiah

2023. december 11., 18.

Operaház

11, 18 December 2023

Opera House

Georg Friedrich Händel
Wolfgang Amadeus Mozart

Messziás

Messiah

Oratórium három részben, szünet nélkül, magyar nyelven, magyar és angol felirattal

Oratorio in three parts, without intermission, in Hungarian, with Hungarian and English subtitles

Zenét átoldozta *Music revised by* **WOLFGANG AMADEUS MOZART**

Az eredeti, angol nyelvű librettót a Biblia szövegeiből összeállította

Original, English-language libretto compiled from biblical passages by **CHARLES JENNENS**

A librettó német fordítását készítette *Libretto translated into German by*

FRIEDRICH GOTTLIEB KLOPSTOCK, CHRISTOPH DANIEL EBELING

Magyar szöveg *Hungarian text* **NÁDASDY ÁDÁM**

Nádasdy Ádám szövege alapján az angol feliratot készítette

English translation of Ádám Nádasdy's text by **ARTHUR ROGER CRANE**

Karigazgató *Chorus director* **CSIKI GÁBOR**

Szoprán *Soprano* **RÁCZ RITA**

Alt *Alto* **SCHÖCK ATALA**

Tenor **HORVÁTH ISTVÁN**

Basszus *Bass* **KOVÁCS ISTVÁN**

Közreműködik a Magyar Állami Operaház Zenekara és Énekkara

Featuring the Hungarian State Opera Orchestra and Chorus

Karmester *Conductor* **HOLLERUNG GÁBOR**

Händel 1741 augusztusától foglalkozott a Messiás-téma megzenésítésével, és mindössze huszonnégy nap alatt készült el vele, igaz, kölcsönzött a saját korábbi darabjaiból is részeket. Szövegét Charles Jennens (1700–1773) angol költő közreműködésével állította össze. A komponista ezt a darabot szánta dublini bemutatkozásának, miután Devonshire hercege, Írország kormányzója meghívta egy jótékonyági előadás-sorozatra, az ottani kórház és más intézmények javára. A bemutatóra 1742. április 13-án került sor egy újonnan megnyitott koncertteremben, a Neaf's Music Hallban. A londoni bemutatót 1743 tavaszán tartották a Covent Gardenben, s ezután szokássá vált, hogy az oratóriumot jótékonyági céllal minden évben előadják a Foundling Hospital (lelencház) kápolnájában. Händel életében összesen harmincnégyszer csendült fel, mindannyiszor az árvaház javára.

A *Messziás*nak rövid idő alatt egyre nagyobb lett a népszerűsége. Nagy-Britanniában szokássá vált, hogy a *Messziás* legismertebb részlete, a kórus által előadott „Halleluja” alatt a közönség állva hallgatja a zenét. A szokás eredete II. György királyhoz (1683–1760) fűződik, aki a londoni premier előadásán felállt a „Halleluja” hallgatása közben, a közönség pedig követte őt.

Händel nagy oratóriumai közt a *Messziás* az egyetlen, amelynek nincs tulajdonképpeni története. Nem drámai oratórium ez, nem Krisztus életét meséli el, és nincs közvetlen köze a liturgiához sem.

A szövegek nagy része ótestamentumi prófécia és zsoltár, nem Krisztusról van benne szó, hanem a *Messziás*ról, a várt, a majdan eljövő, megfoghatatlan alakról.

A három rész a *Messziás* történetét idézi meg. Az első rész a Krisztus előtti időkről és a Megváltó születéséről, a második a szenvedéstörténetről szól, a harmadik rész pedig a megváltásról elmélkedik. Händel és Jennens szövegösszeállítása úttörő annyiban, hogy valószínűleg első ízben vállalkozik arra, hogy Krisztus életét egyetlen oratorikus műben foglalja össze. A hasonló témájú korábbi darabok vagy csak a születésről, vagy csak a passióról szólnak, vagy Jézus életének egyes szakaszairól. Minthogy mindenki számára ismert maga az evangéliumi történet, Händel nem alkalmazott drámai dialógusokat, sem pedig elbeszélő figurát.

Mindez azonban nem lehetett gátja annak, hogy a *Messziás* zenéjén is lépten-nyomon áttörjön a drámaiság. Magától értetődő ez a passiótörténetben; Händel azonban a többi részben is drámai módon állítja szembe a fogalmakat, kifejezéseket vagy az elmékedések egyes részleteit.

Händel az első bemutató után, és majd a későbbiekben is, egyre több módosítást hajtott végre a *Messziás*on, amely változtatások oka főleg a mindenkor előadói apparátushoz való igazítás volt. Az eredeti zenekar huszonöt vonósból, két oboából, két fagottból, két trombitából és üstdobból állt, a continuót csembaló adta, a kórus 20–25 fős volt. Később egyre monumentálisabb együttessel adták elő a darabot.

Az Operaházban elhangzó verzió Wolfgang Amadeus Mozarté, mely először csupán harminc évvel Händel halála után, 1789. március 16-án szólalt meg Bécsben. Mozart *Messziás*-változatából, mely Gottfried van Swieten báró megrendelésére született, elsősorban nem az derül ki, ő maga miképp gondolkodott Händel művéről, inkább az, milyen lehetőségekkel rendelkezett van Swieten muzsikusként. Ez az 1789-es volt a *Messziás* történetében az az előadás, mely a legradikálisabban hatott a mű további alakulására.

Gottfried van Swieten báró, aki később lefordította Haydn *A teremtés* című oratóriumát, az 1760-as években volt diplomata Londonban, ahol óriási Händel-rajongó lett. Több műve mellett a *Mes-*

siós kottáját is hazavitte Ausztriába. Van Swieten 1779-től kezdve évente mutatott be jótékonyági céllal Händel-oratóriumokat. A *Messia*shoz Mozartot kérte fel, hogy egészítse ki a kíséretet, és írja át a trombitaszólásokat, melyek a 18. század végére az új hangszerek adottságai miatt gyakorlatilag lejátszhatatlanná váltak. A báró Randall és Abell kiadása alapján és Daniel Ebeling német fordításával lemásoltatta a kottát, mely tartalmazta a vonós szólásokat és Händel dinamikai és tempójelzéseit, valamint üresen hagyott sorokat. Mozart ide írta a saját fafúvós, rézfúvós és vonós szólásokat; amelyik eredeti fúvós szólást meg akarta tartani Händeltől, azt ide másolta Randall és Abell kottájából.

Bizonyos áriák más hangfajú énekesekhez kerültek, mint ahogy Händel megírta. A hat tenor szólót két szoprán között osztotta el. A „Rejoice” („Erwach”) kezdetű eredetileg szoprán tételt tenornak adta, a „But who may abide” („Doch wer wird ertragen”) tételt pedig basszusnak.

Van Swieten és Mozart húzásokat is végzett. Kihagyták a „Let all the Angels of God” kezdetű kórustételt és a „Thou art gone up on high” áriát. Mozart ez utóbbi helyett az „If God is for us” („Wenn Gott ist für uns”) kezdetű szoprán áriát recitativo accompnatóval helyettesítette, amit ő maga komponált. A „The trumpet shall sound” („Sie schallt die Posaun”) tétel rövidített változatában pedig a trombita nehéz szólását kürttel helyettesítette.

Mozart fúvós kiegészítése két fuvalából (és egy pikolóból), oboából, klarinétból, fagottból és kürtből áll. Az eredeti két trombita és timpani mellett, három harsona került a Nyitányba és a „Since by man came death” („Wie durch einen die Tod”) kórustételbe. A kor ausztriai gyakorlata szerint a harsonák az alt, tenor és basszus énekes szólást játszották.¹

A műsorlapot szerkesztette: Mátrai Diána Eszter

Händel started to set the subject-matter of the *Messiah* to music in August 1741 and completed it in just twenty-four days, although he also borrowed parts from his own earlier compositions. He compiled the text with the help of the English poet Charles Jennens (1700–1773). The composer intended this piece to be his Dublin debut, on the invitation from the Duke of Devonshire, Governor of Ireland, to a series of charity performances for the benefit of a hospital and other institutions there. The premiere took place on 13 April 1742 at the recently opened Neal's Music Hall. The London premiere took place at Covent Garden in the spring of 1743. Afterwards, it became customary to give a charity performance of the oratorio every year in the chapel of the Foundling Hospital. The oratorio was performed a total of thirty-four times during Händel's lifetime, each time for the benefit of the orphanage.

Messiah gained increasing popularity in a short time. In Great Britain, it became customary for the audience to stand and listen to “Hallelujah”, the most famous part of *Messiah*, performed by the chorus. The origin of this tradition is attributed to King George II (1683–1760), who stood up while listening to “Hallelujah” at the London premiere, and the audience did likewise.

Among Händel's great oratorios, *Messiah* is the only one without an actual story. It is not a dramatic oratorio, it does not tell the life of Christ, and it has no direct relation to the liturgy.

Most of the texts are prophecies and psalms from the Old Testament, they are not about Christ, but about the awaited, soon-to-come, intangible figure of the Messiah.

The three parts evokes the story of the Messiah. The first part is about times before Christ and the birth of the Saviour, the second part is about the passion, and the third part is about redemption. Händel and Jennens' composition of the text is groundbreaking in a sense that it was probably the first attempt to summarize the life of Christ in a single oratorio. Previous works with a similar subject are either only about the nativity, about the passion, or about certain stages in the life of Jesus. Since the Gospel itself was known to everyone, Händel did not use dramatic dialogues or narratives.

However, none of this could prevent the sense of dramatics in the music of *Messiah* from time to time. It is self-evident in the story of the passion, but Händel contrasts concepts, expressions, or specific details of the meditations powerfully in other parts as well.

Following the first performance, Händel made modifications to *Messiah* all the time. These changes were necessary to adapt the work to the available ensembles of the time. The original orchestra consisted of twenty-five strings, two oboes, two bassoons, two trumpets, and timpani, the continuo was played by a harpsichord, and the chorus consisted of 20 to 25 members. Later, the piece was performed by ensembles of increasing monumentality.

The version presented at the Hungarian State Opera is by Wolfgang Amadeus Mozart, which was first performed in Vienna on 16 March 1789, only thirty years after Händel's death. Mozart's version of *Messiah*, commissioned by Baron Gottfried van Swieten, does not hint at how he himself thought about Händel's work. It simply indicates what resources were available to van Swieten's musical company. It was the 1789 performance of *Messiah* that was to have a radical effect on the course of the oratorio's performance history.

¹ Készült Teri Noel Towe, *Messiah - Arranged by Mozart*, 1996. alapján.
<http://www.classical.net/music/comp.lst/works/handel/messiah/mozart.php>

Baron Gottfried Van Swieten, who later translated and edited the text for Haydn's *Creation*, had, as a diplomat in London during the late 1760s, become an ardent Handelian. Among other Handel scores, he took back to Austria a copy of the first edition of the full score of *Messiah*. From 1779, he introduced works by Händel into the annual oratorio series given for charity. For *Messiah*, he commissioned Mozart to fill out the accompaniments, largely dispensing with keyboard continuo and replacing the tromba parts practically unplayable for late 18th-century trumpeters. Using the Randall and Abell score and a German translation of the text by Daniel Ebeling, Van Swieten had a copyist prepare a score containing the vocal lines and Handel's string parts, together with the original dynamic and tempo markings. Onto the staves left blank for his use, Mozart added his woodwind, brass, and string parts; those of Handel's woodwind or brass parts that he chose to retain, he copied from the Randall and Abell score.

Some of the solos were reassigned to voices other than those that Handel specified. The six tenor numbers were divided between the two soprano soloists, "Rejoice greatly" ("Erwach"), originally sung by a soprano went to the tenor, and "But who may abide" ("Doch wer wird ertragen") to the bass. Van Swieten and Mozart also made a few cuts. They omitted the chorus "Let all the Angels of God" and the aria "Thou art gone up on high". Mozart replaced the aria "If God be for us" ("Wenn Gott ist für uns") with an accompanied recitative of his own composition. His abridged version of "The trumpet shall sound" ("Sie schallt die Posaun") gives most of the demanding tromba part to a horn.

Mozart's woodwind complement includes paired flutes (piccolo in the "Pifa"), oboes, clarinets, bassoons, and horns. In addition to two trumpets and tympani, his scoring calls for three trombones in the "Overture" and the chorus "Since by man came death" ("Wie durch einen die Tod"). The original performance materials, which have been preserved, show that the trombones also doubled the alto, tenor, and bass lines in the tutti choruses, according to the standard Austrian practice at that time.²

Programme notes edited by Diána Eszter Mátrai

² Based on Teri Noel Towe, *Messiah - Arranged by Mozart*, 1996.
<http://www.classical.net/music/comp.lst/works/handel/messiah/mozart.php>